

Centralne Muzeum Jeńców Wojennych

Renata Kobylarz-Buła
Krzysztof Sznotala

Wykaz niemieckich obozów jenieckich 1939–1945

Opole 2020



Seria wydawnicza INFORMACJA

Redakcja, korekta i indeksy
Aleksandra Domka-Kordek

Projekt okładki i skład
Marek Krajewski

© Copyright by Centralne Muzeum Jeńców Wojennych, 2020

ISBN 978-83-61801-41-2

Wyd. drugie poprawione
Nakład: 1000 egz., 6,15 ark. wyd., 9,25 ark. druk.
Druk: Zakład poligraficzny SINDRUK, Opole

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	5
Od autorów	7
I. Ogólna charakterystyka niemieckiego systemu jenieckiego	9
1. Znaczenie systemu jenieckiego w polityce III Rzeszy	9
2. Niemiecki system jeniecki a międzynarodowe prawo wojenne	11
3. Organizacja systemu	14
3.1. Rodzaje miejsc internowania jeńców	15
3.2. Obszar podporządkowany Naczelnemu Dowództwu Wehrmachtu	17
3.3. Tereny podległe Naczelnemu Dowództwu Wojsk Lądowych	20
3.4. Obozy podległe Naczelnemu Dowództwu Sił Powietrznych	21
3.5. Obozy podległe Naczelnemu Dowództwu Marynarki Wojennej	22
4. Wewnętrzna organizacja obozu	22
4.1. Komendantura obozu	22
4.2. Samorząd jeniecki	23
II. Schematy	24
III. Wykaz obozów	29
1. Tereny podporządkowane Naczelnemu Dowództwu Wehrmachtu	29
2. Tereny podporządkowane Naczelnemu Dowództwu Wojsk Lądowych	90
3. Obozy podległe Naczelnemu Dowództwu Sił Powietrznych	105
4. Obozy podległe Naczelnemu Dowództwu Marynarki Wojennej	106
IV. Bibliografia	107
V. Indeks nazw obozów	114
VI. Indeks nazw miejscowych	131

Od autorów

W latach 1933–1945 władze III Rzeszy stworzyły, według klasyfikacji przeprowadzonej przez niemieckich badaczy, 16 kategorii obozów. Tak rozbudowany system obozowy stał się jednym z filarów nazistowskich Niemiec. Wśród różnych typów obozów uwagę zwracają te, w których przetrzymywano jeńców wojennych, gdyż jako jedyne podporządkowane były niemieckim siłom zbrojnym. Władze wojskowe, wykorzystując doświadczenia pierwszowojenne, stworzyły rozbudowany, a zarazem sprawnie działający prawie do ostatnich miesięcy wojny system obozowy. W odróżnieniu od sieci obozów jenieckich NKWD w ZSRR posiadał on uporządkowaną strukturę organizacyjną, której podstawę działania stanowiły zarządzenia władz wojskowych. Wprowadzane na ich mocy zmiany wynikały z potrzeby dostosowania systemu obozowego do bieżących potrzeb wojskowych, politycznych czy ekonomicznych.

Ogółem przez ten rozbudowany system obozów jenieckich, funkcjonujący w III Rzeszy, na ziemiach do niej przyłączonych i w krajach okupowanej Europy, przeszło ok. 8 mln żołnierzy wywodzących się z różnych państw, w tym ok. 5,7 mln obywateli ZSRR, ok. 1,6 mln Francuzów, ok. 600–700 tys. Włochów, ok. 440 tys. Polaków, ok. 125 tys. Jugosłowian (głównie Serbów), ok. 170 tys. Brytyjczyków, ok. 95 tys. Amerykanów oraz przedstawiciele mniejszych grup. Wagę problemu, jakim było jeniectwo w latach II wojny światowej, podkreśla fakt, iż liczba jeńców wojennych przetrzymywanych w niemieckich obozach odpowiada liczbie cywilnych robotników przymusowych w III Rzeszy. Porównanie to jest zasadne także z innego powodu: spośród wszystkich jeńców wojennych aż 4,6 mln zostało zatrudnionych w różnych gałęziach niemieckiej gospodarki.

Celem autorów drugiego wydania niniejszego informatora jest zaprezentowanie, przystępnie i zgodnie z aktualnym stanem badań, niemieckiego systemu jenieckiego. Od pierwszego wydania publikacji minęło 10 lat, w trakcie których możliwe stało się skorzystanie z wielu dokumentów archiwalnych (także tych zdigitalizowanych i udostępnionych w internecie) oraz opracowań naukowych, które pojawiły się na rynku wydawniczym. Dostęp do nowych źródeł pozwolił zweryfikować zarówno wiedzę o strukturze organizacyjnej obozów Wehrmachtu, jak i o poszczególnych obozach. Obok korekt odnoszących się do nazw lub okresu funkcjonowania niektórych obozów autorzy uzupełnili wykaz o nowe informacje, dotyczące wcześniej nieodnotowanych miejsc izolacji, a także wprowadzili dane dotyczące filii obozów. Cel nadrzędny pozostał ten sam, a jest nim oddanie czytelnikom kompendium pomocnego w pracach dokumentacyjnych i naukowo-badawczych.

W pierwszym rozdziale została dokonana ogólna charakterystyka systemu. Rozpoczęto ją od przedstawienia znaczenia obozów jenieckich dla interesów wojskowo-politycznych i gospodarczych III Rzeszy oraz roli, jaką wyznaczała im ideologia nazistowska. Następnie zaprezentowany został stosunek władz niemieckich do międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych w zakresie ochrony jeńców wojennych. Kolejny podrozdział zawiera charakterystykę struktury organizacyjnej systemu jenieckiego, z uwzględnieniem klasyfikacji obozów według ich rodzajów i rodzajów wojsk zarządzających nimi. Ostatni podrozdział poświęcono wewnętrznej organizacji obozów jenieckich. Tę część publikacji kończą schematy organizacji systemu jenieckiego, które pozwalają na lepsze zobrazowanie struktury i zachodzących w niej zmian.

Właściwą część informatora stanowi wykaz obozów jenieckich. Sporządzając go, autorzy uwzględnili podział obozów według struktury zarządzania, tj. na te, które podlegały Naczelnemu Dowództwu Wehrmachtu (*Oberkommando der Wehrmacht*, dalej: OKW), i te, które były podporządkowane trzem rodzajom sił zbrojnych: lądowym (*Oberkommando des Heeres*, dalej: OKH), lotniczym (*Oberkommando der Luftwaffe*, dalej: OKL) i morskim (*Oberkommando der Kriegsmarine*, dalej: OKM). W ramach tego podziału uwzględniono klasyfikację według okręgów wojskowych i obszarów dowództw Wehrmachtu. Z uwagi na szczególny charakter batalionów budowlano-roboczych (*Kriegsgefangenen Bau- und Arbeitsbataillon*), tj. częste przemieszczenia pomiędzy okręgami wojskowymi, zamieszczono ich wykaz w odrębnej tabeli. Zastosowany podział obozów odpowiada temu, który występuje w statystycznych raportach sporządzanych w czasie wojny przez OKW dla Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża w Genewie (tzw. Statystyka genewska). Przy każdym okręgu i obszarze podano siedzibę jego dowództwa oraz zasięg terytorialny z uwzględnieniem zmian, jakie

zachodziły podczas wojny. W ramach okręgów i obszarów obozy uszeregowano według ich rodzajów. Informacja o każdym obozie składa się z jego nazwy, czasu funkcjonowania i współczesnej lokalizacji byłego obozu (dzisiejsza nazwa miejscowości i państwo). W przypadku gdy dany obóz posiadał filie (tzw. *Zweiglager*), w tabeli przy jego nazwie pojawia się także ta informacja, uzupełniona o czas funkcjonowania i współczesną lokalizację filii. To istotna zmiana w odniesieniu do pierwszego wydania informatora, podobnie jak uzupełnienie wpisów dotyczących wielu obozów o bardziej precyzyjne dane. Kolejne zmiany dotyczą tabeli z wykazem obozów zlokalizowanych na obszarze Związku Radzieckiego pod zarządem wojskowym i w mniejszym stopniu także komisariatów Rzeszy Wschód i Ukraina. W jednej komórce tabeli przy informacji o nazwie danego obozu obok jego numeru pojawia się niejednokrotnie aż kilka nazw miejscowych. Wynika to z faktu, iż lokalizacja tych obozów (dulagów) zmieniała się bardzo dynamicznie, w zależności od przebiegu działań wojennych na Wschodzie, a to z kolei nie pozwala na precyzyjne ustalenie czasu funkcjonowania obozów w poszczególnych miejscach. Niezmiennie natomiast również w drugim wydaniu publikacji uwzględnione zostały te obozy, o których nie wiadomo dokładnie, gdzie i w jakim czasie funkcjonowały, ale których istnienie potwierdzają przynajmniej dwa wiarygodne źródła. Znak zapytania w poszczególnych rubrykach oznacza, iż autorom nie udało się ustalić lokalizacji lub rocznych dat funkcjonowania obozu, ewentualnie, że informacje na ten temat są niepewne.

Poszukiwanie konkretnego obozu w publikacji ułatwiają ich alfabetyczne wykazy i wykazy miejscowości, w których były zlokalizowane. Informator uzupełniają ww. schematy organizacji systemu jenieckiego oraz wykaz skrótów i bibliografia.

I. Ogólna charakterystyka niemieckiego systemu jenieckiego

1. Znaczenie systemu jenieckiego w polityce III Rzeszy

Niemiecki system jeniecki od początku II wojny światowej odgrywał istotną rolę w polityce III Rzeszy. Jej przywódcy poprzez rozbudowaną sieć obozów dla żołnierzy przeciwnika realizowali cele wojskowe, polityczno-ideologiczne i gospodarcze. Podstawowym i oczywistym zadaniem była izolacja jeńców wojennych w specjalnie przygotowanych miejscach, połączona z pełną kontrolą nad nimi. W ramach izolacji mieściło się ograniczenie komunikacji ze światem zewnętrznym poprzez cenzurę i zapobieganie ucieczkom oraz zwalczanie przejawów ruchu oporu w obozach. Tradycyj-